

מאמרי התורה להבין

להתבונן

התבוננות מעמיקה ומחזקת
ביסודות עבודת האדם בעולמו
על סדר פרשיות התורה

* בראשית *

נפרתחו
האוצרות

תָּמַר דְּבוּרָה עִם "לְהַבִּין"

מרדכי גרוס
אב"ד חניכי הישיבות
ורב מרכז בני ברק

[illegible]

מאמרי התורה להבין

להתבונן

התבוננות מעמיקה ומחזקת
ביסודות עבודת האדם בעולמו
על סדר פרשיות התורה

* בראשית *

ערוך על פי וועדים שנמסרו
בפני מבקשי דעת
ע"י הרד"ג
רבי אהרן שווב שליט"א

כתיבה ועריכה:
הרב אריה לייב גולדשטוף שליט"א

עימוד וגרפיקה:
אהרן עמיר 052-7657995

להארות ולהערות:
lehovin.tora@gmail.com | 050-4166000

פְּרָשָׁה
בְּרָאשִׁית

פרשת בראשית

וּמִשָּׁם יִפְרֹד וְהָיָה לְאַרְבַּעַת רָאשִׁים

עבודתנו בעולמות אבי"ע

מה הלימוד עבודנו בחלוקה לארבעה נהרות

פרשת בראשית עוסקת ביסודות הבריאה, ביצירת אדם הראשון ובתהליך התפתחות העולם בדורות הראשונים. הסוגיות של פרשה זו הם סוגיות יסודיות ועמוקות, ולכן דרך העולם לא לנסות להעמיק בהם מפני קוצר המשיג ועומק המושג. אולם בדברים הבאים נבאר סוגיא יסודית המופיעה בפרשה ויש לה השלכות על עבודתנו, וזאת כמובן לפי ערכינו ויכולת השגתנו.

בתיאור על ה'גן עדן', מבואר שיש ארבעה נהרות שיוצאים משם ומתפשטים לעולם כולו³⁰⁵:

וַיֵּטֶע ה' אֱלֹהִים גֶּן בְּעֵדֶן מִקֶּדֶם, וַיִּשֶׂם שֵׁם אֶת הָאָדָם אֲשֶׁר יָצָר... וְנָהָר יֵצֵא מִעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הָגֶן וּמִשָּׁם יִפְרֹד וְהָיָה לְאַרְבַּעַת רָאשִׁים: שֵׁם הָאֶחָד פִּישׁוֹן... וְשֵׁם הַנָּהָר הַשֵּׁנִי גִיחוֹן... וְשֵׁם הַנָּהָר הַשְּׁלִישִׁי חֲדָקָל... וְהַנָּהָר הָרְבִיעִי הוּא פָּרָת.

ויש להבין מה כוונת התורה ללמדנו בסיפור הזה. מה נפקא מינה לנו בידיעה שיש ארבעה נהרות שיוצאים מ'גן עדן', ומה המשמעות של החלוקה ל"ארבעה" נהרות דוקא.

הרמז לארבעת עלמות – אבי"ע

השערי אורה³⁰⁶ מבאר שכאן רמוזה הסוגיא של 'ארבעת העולמות – אבי"ע':

דע כי השם המיוחד יהו"ה יתברך הכל תלוי בו, אבל תחלת השערים והמפתחות שבו נכנסים לשם יתברך, הוא השם הנקרא אדג"י, והוא סוף כל מעלות של ה' יתברך מלמעלה למטה.

305. ב, ח-יד.

306. תחילת שער ראשון.

ומשם ולמטה הוא עולם הפרוד, והסוד: "ונהר יצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד והיה לארבעה ראשים". ואלו הם ארבע מחנות שכינה שהם תחת אדני יתברך, שהוא סוף כל מעלות של יחוד השם מלמעלה למטה.

כלומר, יש מושג הנקרא 'מעלות של ה' יתברך' שהתחתית שלהם היא שם אדנו"ת - והוא מקביל לגן עדן, ומתחתיו יש פירוד לארבעה מחנות - והם ארבעת הנהרות שיוצאים מגן עדן.

והדברים לכאורה עמוקים ונסתרים.

מערכת העולמות ומערכת הספירות

כדי לבאר את הענין לפי השגתנו, עלינו להקדים יסוד גדול בדרכי הגילוי האלוקי. בגישה שטחית ניתן לחשוב שכל הבריאה מתנהלת באופן מאוד פשוט: הקב"ה ברצונו משפיע על העולם דבר כלשהו - ומיד הוא נוצר. אולם האמת היא שהדברים מורכבים יותר, כי כל השפעה עוברת תהליך של השתלשלות והתעבות מקומה עליונה לקומה שתחתיה עד שהיא יוצאת לפועל בעולמו.

זאת ועוד, בתחילה - קודם בריאת העולם, היה ה' אחד ושמו אחד, ולא היה כלל מקום נפרד שניתן לדבר על השפעה והארה בו. ובבריאת העולם הקב"ה חידש שיש מקום שהוא ריקני לכאורה מכל גילוי, ובאותו מקום הונח האדם כדי לעבוד ולהביא בכוחות עצמו את הגילוי האלוקי. וכדי שהגילוי האלוקי יאיר עד לאותו מקום חשוך, יש תהליך של השתלשלות שהגילוי צריך לעבור.

בשלבי השתלשלות הגילוי והשפע האלוקי יש שתי מערכות מרכזיות והם: 'מערכת הספירות', ו'מערכת העולמות'. ונבאר -

'מערכת העולמות' -

ישנם ארבעה עולמות הנקראים: אצילות, בריאה, יצירה, עשיה, ונרמזו בפסוק³⁰⁷: "כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו יצרתיו אף עשיתיו".

ב'עולם האצילות' הגילוי האלוקי מוצב בעוצמתו ובשלמותו, ותחתיו נמצאים שאר העולמות בי"ע [-בריאה, יצירה, עשיה], שהם נקראים 'עולמות הנפרדים', בהם הגילוי האלוקי מוסתר, ושם מתחיל תפקידם של הנבראים לפעול שיהיה גם שם גילוי אלוקי כמו ב'עולם האצילות', וזו עבודת חינו.

ולהלן יתבארו הדברים בצורה מפורטת יותר.

‘מערכת הספירות’ –

גם בתוך ‘עולם האצילות’ עצמו, בו הגילוי האלוכי מאיר בשלימותו ובעוצמתו המלאה, ישנה חלוקה והתפרטות ל‘עשר ספירות’. משמעות הדבר היא, שיש כביכול אור פשוט ראשוני שעובר בתוך מערכת מידות שונות עם חיבורים וזיווגים ביניהם, והם קובעים את האופן המסויים שבו הוא יצא להאיר לבסוף לעולם באופן מדויק ומתאם לרצון ה’.

לדוגמא, השפעה של חסד מתחילה בהארה פשוטה, ועל ידי המעבר דרך כל עשרת הספירות, אותה הארה מקבלת ‘צורה של חסד’, באופי ובדיוק המתאים להשפעה הראויה להתגלות.

בתחתית מערכת הספירות נמצאת ספירת ה‘מלכות’, שתפקידה לקבל את כלל ההשפעות מהט’ ספירות והמידות שמעליה, ולהוציא אותה לפועל בצורה מותאמת לכלי הקיבול של הברואים הניצבים בעולמות הנפרדים שתחת ‘עולם האצילות’.

השם הקדוש שכנגד כלל הספירות – הוא שם הוי”ה, והשם הקדוש שכנגד ספירת המלכות – הוא השם אדנו”ת, מפני שהיא הפועלת את האדנות וההנהגה בפועל בעולמות של הנבראים הנפרדים.

ועל כך כותב השערי אורה:

השם הנקרא אדנו”ת, הוא סוף כל המעלות של ה’ יתברך מלמעלה למטה.

שם זה מבטא את מידת ה‘מלכות’, שהיא כונסת את כל ההשפעה המשתלשלת בעולם האצילות, ומעבירה אותו הלאה – אל העולמות הנפרדים שתחתיה.

ומכיון שאין לנו עדיין השגה מלאה בעולם האצילות בעצמו, לכן איננו קוראים בתפילה ובלימוד התורה בשם הוי”ה – שהוא כנגד הגילוי בעולם האצילות, אלא אנו מזכירים בפינו רק את השם אדנות – שהוא גילוי שיש לנו בו השגה, בראותנו את הנהגת אדנותו בעולם³⁰⁸.

עולם האצילות – מקור האור לעולמות הנפרדים

כאמור, עולם האצילות הוא הגילוי של הנהגת הקב”ה בעצמו, אשר בחר להתגלות באופנים שונים.

לעומת זאת, העולמות הנפרדים – בי”ע, תפקידם להיות כמין ‘מְרָאָה’ לגילוי של הקב”ה, וזה גילוי שנחשב חיצוני ממנו עצמו.

308. כדברי חז”ל (פסחים נ ע”א): “לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו”ד ה”א, ונקרא אני באל”ף דל”ת”.

הדבר דומה לרב ותלמיד, שכאשר התלמיד הולך בדרך רבו באופן מלא, וכל הליכותיו מכוונים למעשיו ולהשקפתו של רבו, הרי שבזה הוא מגלה את רבו. אולם זה לא כמו הגילוי העצמי של הרב בעצמו, אלא זהו גילוי כמין 'מראָה' המשתקפת בתלמיד.

והנה, אם הרב הוא בעל השקפה ודרך לימוד בנגלה ובנסתר ובהלכה ובאגדה, והעמיד בתי מדרשות שונים, אזי תלמידיו מתפרטים לגלותו בגוונים שונים: האחד מיצג ומגלה את תורת רבו בנגלה, והשני בנסתר, וכן על זה הדרך, וכך הגילוי של הרב מפורט לפי תלמידיו.

עולם הבריאה – מקום ההשתקפות של האצילות

ההתגלות של הקב"ה בעולמות הנפרדים היא בכמה אופנים, אך האופן המרכזי הוא על ידי שנתן לנו את תורתו, ובה הוא גילה את רצונו הפנימי ביותר, ועל כך נאמר³⁰⁹:

"אנכי" – נוטריקון: אנא נפשי כתבית יהבית.

תפקידנו לומדי התורה, לחקור ולדרוש אחר רצון ה' הטמון בעומק דברי התורה, ולהפנים וליישם את הדברים. ומכיון שלכל אדם יש תפיסה ייחודית ושונה מחבירו, ממילא הגילוי נעשה מפורט לפי שישים ריבוא נשמות ישראל – שלכל אחד תפיסה בגוון אחר בעומק הדברי תורה. וכך יש שישים ריבוא אותיות לתורה, וכנגד כל אדם מישראל יש 'אות' בספר תורה³¹⁰, שתפקידו ללטש ולהבהיק את הגילוי שיש בה.

עד שלבסוף מצירוף כל ישראל יחד, יעלה הגילוי השלם והמושלם, שיהיה העתק מלא של הגילוי הקיים בעולם האצילות. ובזאת העולם הנפרד יהיה כמין 'מראָה' לגילוי המקורי, וזו התכלית.

המקום המקורי המתאים לעשות בו את העבודה הזו, הוא עולם הבריאה. 'בריאה' מלשון 'בר' – חוץ, כלומר, זהו המקום שבו יש יציאה ונפרדות מהבורא יתברך, ותפקידנו ליצור במקום הנפרד הזה העתק של הגילוי האלוהי.

ולכן בעולם הבריאה ניצב 'כסא הכבוד'³¹¹. שמשמעותו היא – כסא ומושב לגילוי האלוהי המלא הנוצר על ידי עבודת ישראל. ולכן אמרו חז"ל³¹² ששורש נשמות ישראל הוא מתחת כסא הכבוד, מפני שכולנו יחד בעבודתנו מגלים ומקיימים את ה'כסא' והגילוי הזה.

309. שבת קה ע"א.

310. מגלה עמוקות אופן קפ"ו – 'ישראל ראשי תיבות יש שישים ריבוא אותיות לתורה'. פירוש הגר"א לספר יצירה פ"א מ"א, וביאור הגר"א לתיקון' חדש לד ע"א, והוא מבוסס על דברי הזוהר בתיקון' ז ע"א.

311. ראה דרך ה' לרמח"ל ח"ד פ"ו אות יג.

312. שבת קנב ע"ב.

בעולם הזה גם קיימת ה'מרכבה' שהאבות הקדושים הם רגליה³¹³ – אברהם יצחק יעקב ודוד, מפני שהם מובילים ומייצגים במעשיהם את הגילוי האלוקי בעולם, על ידי שזיככו את עצמם לגמרי והשלימו את ההשתקפות של המידות העליונות במעשיהם ובאישיותם, ובזאת שימשו 'העתק מלא' לגילוי האלוקי המקורי הקיים בעולם האצילות.

אדם הראשון קודם החטא היה בעולם הבריאה

והנה, אדם הראשון לפני החטא, מקומו היה ב'עולם הבריאה', ואילו היה ממשיך בעבודתו בצורה מתוקנת, הוא היה מגיע למצב שהאצילות תשתקף בו, והבריאה תבוא לתכליתה אצלו.

אולם בעקבות החטא של האכילה מעץ הדעת, יצר האדם בעצמו נפרדות גדולה ביותר מרצון הבורא, וכתוצאה מכך היתה לו ירידה עצומה, עד שלא היה ניתן להשאירו במקום הגבוה של 'עולם הבריאה'.

החטא יצר נפרדות וחסרונות עמוקים כל כך, עד שגם התשובה שעשה במשך ק"ל שנים³¹⁴, לא הועילה לתקן לחלוטין את הקלקולים, ומעתה הוא כבר אינו יכול להיות העתק מושלם של האצילות והמרכבה העליונה³¹⁵.

דוגמה לדבר:

ה'מַרְאֶה', ככל שהיא נקיה – היא משקפת בדיוק מלא את הדמות הנשקפת עליה. אולם לאחר שנעשה בה לכלוך משמעותי, היא כבר אינה יכולה לשקף את הדמות העומדת מולה, ולא נראית בה אלא כבואה דבבואה.

הדרך היחידה לתקן את הכלל הזה, היא על ידי שהאדם ימות, גופו יכנס לאדמה ויתכלה – וה'עצמיות' שנקנתה בו על ידי החטא תעלם, ומשם יולד מחדש בתחיית המתים בגוף מזוכך ונקי, באופן המותאם שוב לחיבור עוצמתי לה' במקום הגבוה של 'עולם הבריאה'.

ובזמן המוות וכילוי הגוף המקולקל, נשמת האדם עולה לעולם הנשמות להתרחב ולגדול כפי המתאים לצורה המרוממת שבה תכנס באדם לאחר התחיה³¹⁶.

313. בראשית רבה מז, ו ועוד.

314. עירובין יח ע"ב.

315. אולם בודאי היתה תועלת מהתשובה שעשה, והיאף שזרעו יהיה נקי וזך יחסית לשאר העולם, ויוכלו להמשיך בסדר העבודה עד להחזרת העולם למצבו המתוקן כבראשונה.

316. על כל פרטי התהליך הזה, ראה בדרך ה' לרמח"ל ח"א פ"ג.

ואמנם, הקב"ה היה יכול לבצע את התיקון הזה בעצמו בצורה מהירה, אולם רצונו יתברך היה שזיכרון הכלי של הגוף העכור יעשה על ידי תהליך של תיקון שיפעל האדם בעצמו.

עומק הפגם של החטא – בנפרדות

נפרט יותר על ה'נפרדות' שנוצרה בעקבות החטא של אדם הראשון – לכאורה, הנפרדות אינה בהכרח דבר שלילי! שהרי הקב"ה בכוונה תחילה ברא את האדם כדבר נפרד העומד לעצמו, במטרה שהוא יבחר בטוב על פי דעת עצמו, ובכך יהיה הוא עצמו היוצר של חלקו בעולם הבא.

אולם הנפרדות השלילית היא כשהאדם מנותק מהקב"ה. אפשר וצריך להיות נפרד, כדי להדבק מחדש, אבל לא להיות מנותק!

תפקיד האדם להיות מחובר תמיד לאלקיו, לשמור עמו על קשר בלימוד התורה, בעבודת התפילה ובקיום המצוות. ואם הוא מתנתק ולא מתייחס לציווי שלו, הוא מאבד את כל זכות הקיום בעולם.

עד שאדם הראשון חטא, לא היתה כלל אפשרות להמנע מקיום רצון ה', ובשעה שאדם הראשון חטא – הוא פתח את השער והכניס את האפשרות הזו למציאות. ודבר זה הפך את האדם ל'נפרד' ו'מנותק' לעומת פוטנציאל החיבור המוחלט שהיה לו בתחילה.

התוצאה של הנתק הזה היא לא רק החשש שהוא יעבור עבירות או לא יקיים את כל המצוות, אלא זה יצר פגם עמוק ביותר – שכבר אין לאדם יכולת להיות מחובר לרצון האלוקי בטהרתו ובשלימותו. והוא לא יכול עוד לחדור למעמקי פנימיות התורה והבריאה.

אחר החטא ירד האדם לעולם העשייה

מעתה, לאחר החטא, הוצרך האדם לרדת ל'עולם העשייה', שהוא העולם הנמוך והחשוך ביותר, המנותק כמעט לגמרי מהגילוי האלוקי העליון.

והנה, קודם החטא – התפקיד של האדם היה לעמוד בעולם הבריאה הגבוה, ומשם להאיר לתוך עולם העשייה הנמוך, וליצוק תוכן רוחני לתוכו.

אך לאחר שהוא חטא והגדיל את הנפרדות במציאות, ובכך נתן תוקף לצד הרע ולכל החלקים הנפרדים ומנותקים מהבורא, מעתה אין לו יכולת לתקן את העולמות באופן ישיר, אלא עליו קודם לעסוק בתיקון עצמו, ולהתחבר בעצמו לגילוי האלוקי, ורק על ידי שהוא יתקן את עצמו, יעלה את 'עולם העשייה' הנמוך יחד עמו.

ואופן עבודת האדם מעתה הוא, על ידי התחברות מלמטה אל ההארה הגבוהה הקיימת בעולם הבריאה - כלומר, לעומק ופנימיות התורה הקדושה, ומשם למשוך את ההארה חזרה אל העולם הגשמי והחומרי - 'עולם העשיה', ולהאיר אותו בכך.

וזה פירוש הפסוק³¹⁷:

שָׂאוּ מְרוֹם עֵינֵיכֶם, וּרְאוּ מִי בָרָא אֱלֹהִים.

עבודת הבירורים טוב מדע

כמו כן, חלק מתהליך העבודה שהתחדש לאדם בעקבות החטא - הוא "עבודת הבירורים", לזכך ולנקות את 'עולם העשיה' מהחלקים הרעים שהתחדשו בו. ותוכן העבודה הזו הוא: להפריד בין הטוב לבין הרע, ולסלק את הערוב והבלבול שיש ביניהם.

וזה ענין הקללה *"בְּזַעַת אֶפֶיךָ תֹאכַל לֶחֶם"*³¹⁸ - לברור את האוכל מתוך הפסולת, ולנקות את החלקים הרעים מהטובים. - וכן בלימוד התורה יש להפריד את הטוב מהרע, מותר מול אסור, חייב מול זכאי, טהור מול טמא, לאסוקי שמעתא אליבא דהילכתא³¹⁹. וכן על ידי קיום המצוות בקום עשה, ושמירה מן העבירות בשב ואל תעשה.

נשמת אדם הראשון התחלקה לרבבות נשמות

ירידה נוספת שנעשתה לאדם הראשון מחמת החטא, היא חלוקת נשמתו הגדולה לחלקיקי נשמות.

כיון שהחטא יצר פגם ונפרדות לגוף של האדם, והוא נעשה חומרי וחשוך, אין עוד אפשרות להכניס בתוכו את הנשמה הגבוהה והמאירה בעוצמה שהיתה לו בתחילה, כי הגוף הנוכחי אינו יכול להכיל נשמה גדולה כזו.

ולכן נשמת אדם הראשון התחלקה לגופים רבים, ואלו הם ריבוי בני אדם, שכל אחד מהם קיבל חלק אחר מנשמתו של אדם הראשון, ותפקידו לתקן חלק פרטי זה, עד שבצירוף כולם יהיה תיקון שלם לכל חלקי הנשמה.

וכך נאמר במדרש³²⁰:

יש שהוא תלוי בראשו של אדם, ויש שהוא תלוי בשערו, ויש שהוא תלוי

317. ישעיה מ, כו.

318. בראשית ג, יט.

319. זוהר הקדוש (ח"א כו ע"ב), ותיקוני זוהר חדש (קדמאה ד"ה ויהי לי).

320. שמות רבה מ, ג.

במצחו, ויש בעיניו, ויש בחוטמו, ויש בפיו, ויש באזנו, ויש במלתין (זה מקום הגום).

ותדע לך, בשעה שהיה איוב מבקש להתווכח עם הקדוש ברוך הוא, הקדוש ברוך הוא משיבו (איוב לה) "איפה היית ביסדי ארץ", מהו 'איפה', א"ר שמעון בן לקיש, אמר לו הקדוש ברוך הוא: איוב, אמור לי, האיפה שלך באיזה מקום היתה תלויה, בראשו או במצחו או באיזה אבר שלו.

ומאחר שכל הבריות הקיימות בעולם הם חלק מאדם הראשון ממש, לכן כשם שהגוף שלו נעשה עכור וחשוך לאחר החטא, כך ממילא גם הגוף של כולם נמצא באותו מצב של עכירות כמוהו.

ועבודתנו במהלך חיינו – לזכך את הגוף כמה שיותר, ובזאת לעשותו כלי מוכשר יותר לקבלת האור והגילוי האלוהי, ובזאת נזכה לשכר האמיתי שהוא הדביקות בהארת פני ה'.

זכות אבות

והנה, אנו – עם ישראל, זכינו שאבותינו הקדושים, אברהם יצחק ויעקב, כבר זיכנו את עצמם היטב, והשלימו את תיקון גופם, עד שהיו יכולים לשקף את הגילוי האלוהי באופן מלא כפי החלק שלהם בתיקון העולם.

מאברהם עדיין יצא חלק של פסולת – בישמעאל, ומיצחק – בעשיו, אך יעקב כבר היה זך לגמרי, ולכן היתה 'מטתו שלמה' וכל זרעו קדושים ומזוככים³²¹.

ומעתה, הוולדות שנולדו מהם – שזה אנחנו – כלל ישראל, זכינו להיוולד מזוככים יותר משאר העולם, שכן הולד נולד כפי דרגת הזיכוך של אביו.

ועל כך נאמר שיש בידינו 'זכות אבות', ומבאר המכתב מאלהי³²²: זכות מלשון 'זכות'. זהו הזיכוך שיש בנו מאבותינו, שמציב אותנו מלכתחילה במקום גבוה ומחובר יותר לבורא.

ואמנם, אין זה פוטר אותנו מעבודה, כי האבות רק הציבו אותנו ב'נקודת פתיחה' גבוהה, אך עדיין נותרה לנו מלאכה להמשיך את הזיכוך מהמקום הגבוה שבו אנו מתחילים – והלאה, וכך שלב אחר שלב, בלימוד התורה ובקיום המצוות, ובכל אורחות חיינו, עלינו להוסיף צירוף וזיכוך תמידי, כדי להתעלות ולהגיע לשיקוף מלא יותר של הגילוי האלוהי.

321. ויק"ר לו, ה.

322. ח"א עמוד 8.

עולם היצירה – מקשר בין העולמות

עד כה התברר עניינם של 'עולם האצילות' – מקור הגילוי האלוקי, 'עולם הבריאה' – העולם האידיאלי והמושלם, בו אמורה להשתקף כראוי ההתגלות האלוקית הקיימת בעולם האצילות, וכן 'עולם העשיה' הנמוך והנפרד ביותר, אליו גורש אדם הראשון כדי לתקן את מציאות הנפרדות וההעלם השולטת שם.

בין העולמות 'בריאה' ו'עשיה', ישנו עולם נוסף – 'עולם היצירה', עולם זה נועד להיות תיווך וגשר בין עולם הבריאה לעולם העשיה.

כוחו ותפקידו של העולם הזה – להתאים את עוצמת ההארה הקיימת בעולם הבריאה, שתהיה מתאימה אל המקום הנמוך שבעולם העשיה, וכך לתת לו 'צורה' רוחנית ונאותה כפי שצריך להיות. וזהו שמו 'יצירה', על שם שהוא יוצר את הצורה לעולם הנמוך.

עולם זה מקביל לחלק של ה'רוח' בנפש האדם.

וכדי לבאר זאת נפרט על מבנה נפש האדם –

חלקי הנפש שבאדם כנגד העולמות ב"ע

בנפש האדם יש שלשה חלקים מרכזיים, שהמקור שלהם הוא בשלשת העולמות ב"ע:

הנפש – היא החלק הנמוך שכנגד 'עולם העשיה'. הנפש היא מקור הרצונות והתאוות, וניתן לעצב אותה ולהטותה לרוחניות או לגשמיות. וכמו שכל חלקי עולם העשיה הם פרטים שניתן להאיר אותם, כך תפקיד האדם למלא את נפשו ברוחניות, ולהאיר ולקדש אותה.

הנשמה – היא החלק הגבוה שכנגד 'עולם הבריאה', בה יש השתקפות מלאה של האור האלוקי הקיים בעולם האצילות. ותפקיד האדם לינוק הארה משורש נשמתו, ובאמצעות זאת להעלות ולתקן את הנפש הנמוכה שלו.

הרוח – היא החלק האמצעי שכנגד 'עולם היצירה', וזהו כח פעולה שמעביר את הארת הנשמה אל הנפש, ובאמצעות כח זה האדם 'יוצר' את ה'צורה' הנאותה שאמורה להיות לנפשו. בכח זה נמצא שורש הבחירה של האדם, האם למשוך השפעה מהנשמה אל הנפש, או להשאיר אותן מנותקות זו מזו.

כמו שצייר מחליט בכל תנועה איך יראה הציור בקנבס שמולו, באלו צבעים להשתמש והיכן להטביע כל טביעת מכחול.

כך האדם יוצר ומצייר את נפשו, וממלא אותה בתוכן הנשמה. כלומר, הוא מקבל

הארה מנשמתו ומטביע בנפש הנמוכה את האופי הטהור של נשמתו, וזאת על ידי בחירה תמידית כל העת כיצד לנהוג בכל מצב ומקרה שמתרחש אצלו.

בכל פעם שה'רוח' מצליחה במשימתה, הנפש מתרוממת ועולה, ויוצאת מ'אזור הנוחות' הנמוך שלה, ונעשית דומה יותר לדמות המושלמת של הנשמה. אולם כשחלילה ה'רוח' נכשלת במשימתה, ובוחרת להיכנע לנמיכות קומתה של הנפש, ומתכחשת לאמת האלוקית הנוקשת על דלתה על ידי הנשמה - הנפש יורדת מטה ומתנתקת יותר מהארת הנשמה.

כל אדם לאחר פטירתו יזכה לראות בחוש את האור המקורי שטמון בשורש נשמתו, ואם הוא לא התאמן מספיק ליישם את אותה הארה גם ברוח והנפש שלו שבעולם הזה, תהיה לו בושה עצומה מההפסד האדיר של הפוטנציאל שהתבזבז ולא הגיע לידי גילוי - וזה עיצומו של הדין.

יעקב אבינו זכה להשלים את התפקיד הזה, ולכן מצינו שכאשר המלאכים עלו וירדו בסולם, היו מביטים ביעקב שלמטה וביעקב שלמעלה, ולא רואים הבדל ביניהם. וכמאמר הגמרא³²³:

עולין ומסתכלין בדיוקנו של מעלה, ויורדין ומסתכלין בדיוקנו של מטה. ועל כך כותב רבי חיים ויטאל ז"ל בספר שערי קדושה³²⁴:

וזהו סוד מה שכתוב בצדיקים שנכפל שמם, 'אברהם אברהם', 'יעקב יעקב', 'משה משה'. אחד כנגד בחינת השורש הנשאר למעלה דבוק באילן, כי ממנו נזל השפע אל הענף שירד ונתלבש בגוף. והשני כנגד התקיימו באדם התחתון שלמטה הלבוש בגוף.

עדן - נהר - גן, ארבעה נהרות

כעת נשוב לבאר את סוגיית ארבעת הנהרות היוצאים מגן עדן, וכפי שלמדנו בשערי אורה -

הגן הוא המלכות של 'עולם האצילות', ובו קיים כל השפע שמתקבל מהספירות העליונות, וזהו המקום הגבוה ביותר שיש לנו השגה בו, והוא כנגד שם אדנו"ת.

והגן עצמו יונק את השפע שלו מ'עדן', שזה כנגד ספירת החכמה. כלומר, מהשפע שמקורו בראשית עולם האצילות, ומשתלשל והולך עד שמגיע לספירת המלכות שבתחתית עולם האצילות.

323. חולין צא ע"ב.

324. ח"ג שער ה'.

וזה הכוונה בפסוק³²⁵:

וְנָהַר יֵצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגֵּן וּמִשָּׁם יִפְרָד וְהָיָה לְאַרְבָּעָה רָאשִׁים.
ה'עֵדֶן' הוא מידת החכמה, וממנה יוצא 'נהר' שהוא מידת הבינה עם ששת המידות שתחתיה, והם מובילים את השפע 'להשקות את הגן' שהוא מידת המלכות שבה צומחים הגידולים ויוצאים לפועל.
"ומשם יפרד לארבעה ראשים" – כלומר, תחת עולם האצילות קיים עולם הבריאה, שבו ישנם ארבעה 'מחנות שכינה', שהם מקבילים ל"ארבעה" הקיימים בכל מקום, כגון ארבעת העולמות, ועוד.
מחוץ ל'גן' מתחילים עולמות הפירוד, שהם ב"ע, ובהם ישתקף הגילוי האלוהי היוצא מן הגן.

עבודת הגן – אתערותא דלתתא

והנה, ה'גן' עֵדֶן מקביל למידת המלכות, ובתחילה הקב"ה שם את אדם הראשון בגן עֵדֶן כשתפקידו 'לעבדה ולשמרה'.
ויש להתבונן, מה משמעות עבודתו שם?
פשר הדבר הוא כך –

בטבע העולם אנו רואים שהאופן שבו האדמה מצמיחה גידולים, הוא בשילוב הגשם וכח הצמיחה שיורד מן השמים, יחד עם המינרלים והכוחות שעולים מן הקרקע [כאשר לכל פיסת אדמה יש תכונות יחודיות, ולכן לכל קרקע יש סוג גידולים אחר שמתאים לה].

באותו האופן ישנו סדר בתהליך הצמיחה של מידת המלכות: אמנם מקור השפע שלה מגיע מהעליונים, אבל בכדי להצמיח מהשפע הזה גידולים ופירות, היא צריכה לקבל גם מעשים והשפעות מאיתנו התחתונים, מתוך ה'קרקע'.

וזו היתה עבודתו של אדם הראשון בגן עֵדֶן – 'לעבדה ולשמרה', להכין את השפע שצריך לעלות מלמטה, על מנת שהוא יצטרף עם השפע הבא מלמעלה – וכך הגן יצמיח גידולים משובחים, שיבטאו את הגילויים האלוהיים במגוון הגילויים הקיים.

ועל כך נאמר³²⁶:

וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיְנַחֲהוּ בְּגֵן עֵדֶן לְעַבְדָּהּ וּלְשִׁמְרָהּ.

325. בראשית ב, י.

326. ב, טו.

ומבארים חז"ל³²⁷ :

מה עבודה היתה בתוך הגן שאמר לעבדה?

לעסוק בדברי תורה ולשמור כל המצוה, שנאמר "לשמור את דרך עץ החיים", ואין 'עץ החיים' אלא תורה, שנאמר (משלי ג, יח) "עץ חיים היא למחזיקים בה".

לעבדה ולשמרה זו שבת... לעבדה ולשמרה אלו הקרבנות...

מעתה הגידולים תלויים באדם: אם הוא עושה מצוות ומעלה 'אתערותא דלתתא' כראוי – הגידולים יהיו משובחים, בבחינת "צדיק כתמר יפרח"³²⁸. אך אם הוא יחטא ויפגום ח"ו – האדמה תהיה יבשה והגידולים יהיו פגומים, וזה עומק הקללה "קוץ ודרדר תצמיח לך"³²⁹.

וזהו הגן עדן' אליו אנו נעלה לאחר המוות – המקום בו צומחים הגידולים של מעשינו הטובים, והגידולים שנראה שם תלויים במעשינו, כי הצמחים של הגן הם יצירה שלנו ממש: שהרי אנו מביאים את הכח מלמטה שמשמש כלי קיבול לשפע העליון.

ארבעת הגילויים היסודיים בכל מקום

נשוב לנושא המרכזי של המאמר –

כאמור, הגילוי האלוקי היוצא מעולם האצילות, יוצא מגן עדן ומתחלק לארבעה "נהרות", ואלו הם ד' מחנות שכינה שב'עולם הבריאה'.

ובאמת, החלוקה ל"ארבעה" מופיעה בכל מקום –

בעולם האצילות – ד' אותיות שם הוי"ה, שכנגד ד' ספירות יסודיות: חכמה בינה, תפארת ומלכות.

בעולם הבריאה – ד' רגלי המרכבה, אברהם יצחק יעקב ודוד [ובבחינה אחרת: אריה, שור, נשר ואדם].

בעולם היצירה – ד' ראשי המלאכים, מיכאל, גבריאל, אוריאל/נוראל ורפאל.

ובעולם העשיה – ד' יסודות ארמ"ע – אש רוח מים ועפר. וכן בצדדי העולם – דרום, צפון, מזרח ומערב.

327. פרקי דרבי אליעזר פרק יב.

328. תהילים צב, יג.

329. בראשית ג, יח.

ארבעת החסדונות בנפש האדם

וחלוקה זו קיימת גם בנפש האדם -

לאדם יש ארבעה תכונות בסיסיות. התכונות הללו אינם בדוקא תכונות שליליות, אדרבה, הם מיועדות להיות כלים מדהימים לשימוש עבור העליה ועבודת האדם בצורה מושלמת. אלא שבבסיסם הם מתחילים בצורה שלילית, ותפקיד האדם ללטש ולווסת אותם - שיהיו תכונות חיוביות לשמשו לטובה³³⁰.

ונפרט את ארבעת התכונות, בצד השלילי שלהם, והם מתחלקות לפי ד' יסודות ארמ"ע³³¹:

כנגד יסוד העפר - עצלות, ועצבות. שמצידם האדם נוטה לפסיביות ולחוסר חיות.

כנגד יסוד המים - תאוה. רצון להנאות ותענוגים.

כנגד יסוד האש - גאווה. הרצון לכבוש והשאפה להיות מעל כולם.

כנגד יסוד הרוח - דיבורים אסורים וכפירה. סטיית האדם מהדרך הנכונה, בכוח פיו.

בחטא עץ הדעת היה פגם בכל ארבעת החלקים הללו, וכפי שנרמז בפסוק:

וַתֵּרָא הָאִשָּׁה כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תֹאֲוָה הוּא לְעֵינַיִם וְנִחְמַד הָעֵץ לְהַשְׁכִּיל וְתִקַּח מִפְּרִיו וְתֹאכַל וַתֵּתֶן גַּם לְאִשְׁתָּה עִמָּה וַיֹּאכַל.

'טוב העץ למאכל' - פגם בגאווה. ראייה לא נכונה של מטרת הכלים העומדים מחוץ לאדם בבריאה. 'תאוה הוא לעינים' - פגם בתאוה. 'נחמד העץ להשכיל' - פגם בכפירה. 'והייתם כאלקים'. ועצם הבחירה לסטות מרצון ה' - פגם בנפרדות.

אילו אדם הראשון היה עומד בנסיון ומקיים את הציווי של הקב"ה לא לאכול מ'עץ הדעת', הוא היה מתקן את כל הפגמים הללו.

330. ביאור הגר"א למשלי כב, ז - "האדם אי אפשר לו לשבור דרכו כלומר מזלו שנוול בו, כמו שאמרו (שבת קנו ע"א) האי מאן דבצדק יהיה גבר צדקן כו', וכשנוול במזל רע אז על זה ניתנה הבחירה ביד האדם שיוכל לאחוז במזלו לאיזה דבר שירצה להיות או צדיק או רשע או בינוני, וכמו שאמרו במסכת שבת האי מאן דבמאדים יהיה שופך דמים אמר רב אשי או מהולא או טבחה או ליסטס. והוא לפי שמזלו מורה שיהיה שופך דמים, אך בבחירתו יוכל לבחור באלו הג', או מהולא והוא צדיק שעושה מצות עשה, או טבחה הוא בינוני, או ליסטס והוא רשע שופך דמים כמשמרו".

331. עפ"י מהר"ר שצרי קדושה ח"א פ"ב.

ארבעת החסרונות בבריאה – ותיקונם

הנושא של ארבעת החסרונות הללו, שנצרכים להגיע לתיקונם, מוטבע בעצם הבריאה מראשיתה, ועל כך נאמר³³²:

והארץ היתה תהו ובהו וחשך על פני תהום, ורוח אלהים מרחפת על פני המים.

'תהו' – תהיה מתוך חוסר בהירות מי ברא את העולם, ומה המטרה שלו בכך. ומכאן שורש הכפירה.

'בוהו' – בהיה מתוך חוסר בהירות מהו תפקיד האדם בעולמו, ומה היעד שאליו הוא צריך לצעוד. התוצאה של חוסר בהירות זו מובילה ממילא לנתינת דרוו לכל הדחפים הטבעיים של האדם לפנות לכל עבר. ומכאן שורש התאוה.

'חושך' – חשיכה מתוך חוסר בהירות ביחס הנכון לכל הנבראים שמחוץ לאדם. ומכאן השורש להסתכלות על כל הנבראים במבט טבעי וחיצוני המנותק מהגילוי האלוקי שבתוכם. וזה גורם לאדם להתגאות על אחרים, או להשתמש עם כלי הבריאה לא לצורך הנכון.

'תהום' – נפרדות, מציאות של חוסר חיבור למקור ההשפעות – הקב"ה. כשם שמי התהום נפרדו והורחקו בתכלית מן המים העליונים שבשמים, כך האדם ביסודו נברא נפרד לגמרי מהנשמה האלוקית ומהאור הרוחני. ומכאן שורש הנפרדות.

לאמיתו של דבר, יש כאן רק שלשה חסרונות עקרוניים – כפירה, תאוה, גאווה, אלא שהם יוצרים את התוצאה של החסרון הרביעי – הנפרדות. ולכן התיקון של ג' החסרונות, יכול להוביל ממילא לתיקון החסרון הרביעי.

בהמשך נעשה תיקון לכל ארבעת החסרונות בירידה של כלל ישראל לגלות במשך "ארבע מאות" שנה במצרים, ומשם יצאו ב"ארבעה" לשנות של גאולה. אך כיון שלא הושלמו כל שנות הגלות במצרים, הוצרכו ישראל לרדת שוב ל"ארבע" גלויות, וכפי שיתבאר כל ענין הגלות והגאולה בפירוט ובהרחבה במאמר לפרשת שמות בעז"ה.

וכשנזכה לסיים את תיקון כל החסרונות, נשוב להיות מזוככים וראויים שתשרה בנו השכינה ואור ה' יאיר בנו בתפארתו ובעוצמתו, ובזה נהיה דומים לאדם הראשון בגן עדן, ונמשיך בעליה אחר עליה עד החזרה אל 'עולם הבריאה', בב"א.

תמיד רצית 'להבין':

1. מהי תכלית הבריאה? ואיך זה קשור אלי?
2. איך אדע אם הקב"ה באמת אוהב אותי ומרוצה ממני?
3. מה זה עולם הבא? ואיך אוכל לדעת אם יש לי חלק בו?
4. האם דחפים ורצונות חזקים שטבועים באופי שלי הם דבר חיובי או שלילי?
5. מהי בדיוק ה'נשמה' שבתוכי?
6. מה באמת המטרה בקיום מצוות מעשיות? האם לא עדיף הפוננה והרגש הפנימי הבוער? והאם הקב"ה צריך את המצוות שלנו?
7. מה זה שכר מצוות? ומהי המשמעות האמיתית של חטא? על מה זה משפיע?
8. האם גם אני, שמרגישה לפעמים כל כך קטנה ומזערית בתוך כל ההמון הזה, האם גם לי יש תפקיד יחודי שרק אני יכולה לממש?
9. מה המשמעות הייחודית שיש ל'למוד תורה'? ואם כך מדוע רק הגברים מצווים עליה, היכן המקום של הנשים בדבר הכל כך משמעותי הזה?
10. אחרי שהנשמה עולה ומתעלה בעולם הבא, מה המטרה להחזיר אותה שוב לעולם לתוך הגוף בתחיית המתים? מה תהיה החוויה שלי בתחיית המתים?
11. מה התפקיד שלי כאשה בבית היהודי?
12. מדוע אני פטורה ממצוות עשה שהזמן גרמא, ואיך אני משלימה את נשמתי בחלק הזה שחסר לי?
13. מדוע ה'צניעות' מהווה ניסיון כל כך משמעותי בחיים שלי?
14. למה יש לנו נסיונות וקשיים? מדוע לפעמים הנסיונות והקשיים שאני חווה הם דווקא בקיום המצוות?
15. איך אוכל לדעת מה מהתכונות שלי מוגדרות כאפי ומה מהן הן 'מדות רעות' שעלי לתקנם?
16. כיצד אוכל להתמודד עם מדות רעות ותכונות שליליות שתוקעות אותי בחיים? האם יש דרך להשתחרר מהן?
17. איך אפשר לתת ולהעניק בלי להרגיש מרצה ומפסידה?

גם לך מגיע

סוף סוף, להבין!

על כל זאת ועוד את מוזמנת לקבל תשובות בספר: "גינת אגוז".

המתנה
המושלמת
לאשה ולבת

גם לך מגיע להבין

יסודות היהדות על פי הספר:
"דרך ה'" לרמח"ל
ערוך ומעובד ביד אמן
על ידי המחנכת והסופרת י. דדור

יפה נוף
פפרים

הוצאה והפצה: "יפה נוף" ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות

ירושלים: חדש: קניון רמות קומת כניסה | מלכי ישראל 17 | ירמיהו פועל ברנדזייס | צומת בר אילן 1 | בבעת שאול 28 | בית גן הפסנה 50 | כפני נשרים 31 **נוה יעקב:** פלג 1 **ביתר:** דרכי איש 5 בחנה (מזל שטיבלר) המרכזי) **מודיעין-עלית-קרית ססר:** אבני נזר 26 | שדר חמד 1 | הרב מפספסד 1 **ברסלד:** רבי יודעה הנשא 29 **בית שמש:** חפצבה-בן איש רח 29 | חזן איש 17 | רמה א-נחל שורק 31 מעל קריפור | רמה ד' סאן מול **בני ברק:** רבי יעקבא 130 | אהרונביץ 19 | ברסנרא 3 | רבי עקיבא 47 | עזרא 45 | 'בית השם' סוקולוב 41 | לנדא 1 | אלתר: לשעבר) **סרדס כץ:** המכבים 63 **אשדוד:** ענק הספרים - יוסי בן חלפתא 10 רובע ז' **פתח תקוה:** קהילות יעקב 4 נגד דודר **אלעד:** רבי יודעה הנשא 90 **לוד:** הרב אלישיב 8 נגד אילון (האריסמן) **קרית גת:** האדמור"ר מרחבי"ד פועל נחבוב שלום (בני קרעטשניק) **רעסבי:** סביון 39 (בנה ביתר) **נתיבות:** הארי" 86 **אופקים:** (חפץ חיים מול בית הכנסת אוהל משה) **סבריה:** שמעון חיים 17 **חיפה:** פויאל 14 **רחובות:** מנחם ונחלה 4 **קרית מלאכי:** ז'בוטינסקי 43 **עפולה:** יצחק שדה 69 עפולה ערית **נתניה:** שער המא 14 ולשעבר שטריסר ספרים

סניפים חדשים: ירושלים: קניון רמות קומת כניסה | נתניה: שער הנגא 14 | קרית מלאכי: ז'בוטינסקי 43 | 'בית השם' סוקולוב 41 | בית שמש: רמה ד' סאן מול